

דגם תשובות – תלמוד: דינים בהעמקה ויסודות תורה שבעל פה, מס' 6581, 6382, קיץ תשפ"ו

הערה למעריכים: דברים הכתובים בסוגריים אינם מחייבים את הנבחן.

פרק ראשון

על הנבחנים לענות על שלוש מן השאלות 1–6.

1. יסודות תורה שבעל פה

א. העולים מן הגולה לא ידעו לדבר בלשון הקודש, ולכן היה צורך לקבוע בעבורם מבנה תפילה ונוסח אחיד (עמ' 9–10).

ב. (1) הגאונים פעלו אחרי הסבוראים [לקבל: מהמאה השביעית לספירה עד קרוב למחצית המאה האחת עשרה לספירה].

ראש ישיבה בבבל כונה בתואר "גאון".

(2) סידור רב עמרם גאון – נוסח התפילה והלכותיה.

שאלות דרב אחאי – דברי הלכה ודברי אגדה [לפי סדר פרשות השבוע].

איגרת רב שריא גאון – השתלשלות התורה שבעל פה ונושאה עד סוף תקופת הגאונים.

[למעריכים: על התלמידים לציין חיבור אחד; לקבל גם תשובות מתאימות נוספות.]

(עמ' 13)

- ג.** – כדי למנוע מן הגויים לתרגם את התורה ולפרש אותה על פי הבנתם.
– כדי לשמור את הייחודיות והעמקות שבתורה רק לעם ישראל, וכדי שאחרים לא יטענו שהם העם הנבחר.
– אי אפשר לכתוב בספר את כל הפרטים המתחדשים בכל התקופות.
– יש הבדל בין הייעוד של התורה שבכתב ובין הייעוד של התורה שבעל פה. בתורה שבכתב כתוב הציווי האלוקי על יסודות המצוות ועל מהותן, והתורה שבעל פה היא הפרשנות שממנה נובעים פרטי המצוות. הצו הבסיסי הוא בתורה שבכתב, ובמהלך הדורות ועד זמננו, חכמים פרשנים ופוסקים קובעים ומגדירים את פרטי המצוות ואת הדרך הנכונה לקיימן.

[הערה למעריכים: על התלמידים לכתוב סיבה אחת].

(עמ' 20)

2. הלכות תפילין – סימן כ"ה

א. (1) לפני ברכת "עוטר ישראל בתפארה".

(2) כדי ליתן שבח והודאה בברכה זו גם על התפילין שהן פאר לישראל.

(סעיף ג', מ"ב, ס"ק י"ב)

ב. – לזכור ניסים ונפלאות שעשה ה' עימנו, שהם מורים על ייחודו, ואשר לו הכוח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו.

– לשעבד לקב"ה את הנשמה, שהיא במוח, וגם את הלב, שהוא עיקר התאוות והמחשבות.

[הערה למעריכים: על התלמידים לכתוב כוונה אחת].

(סעיף ה')

ג. מכיוון שכתוב בתורה בפירוש שתפילין של יד קודמת לתפילין של ראש ["וקשרתם לאות על ירך והיו לטטפת בין עיניך"] (מ"ב, ס"ק כ"ג).

3. הלכות תפילין – סימן כ"ו

- א.** כל אחת מן התפילין היא מצווה בפני עצמה (סעיף א').
- ב.** דעה א [שולחן ערוך] – מברך "על מצוות תפילין".
- דעה ב [רמ"א] – מברך שתי ברכות: "להניח תפילין" ו"על מצוות תפילין".
- (סעיף ב')
- ג.** מברך בעוד התפילין עליו (מ"ב, ס"ק ג').

4. הלכות תפילין – סימן כ"ז

- א.** (1) "אורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותימתח על אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלוש כריכות ויקשור" (שו"ע, סעיף ח').
- [לקבל גם: "כדי לפשוט עד אצבע צרדה" (כלומר בלי שלוש כריכות) – מ"ב, ס"ק מ"ד]
- (2) דעה א (שו"ע, סעיף י"א) – עד הטבור או למעלה ממנו מעט.
- דעה ב (רעק"א במ"ב, ס"ק מ"א) – רצועה ימנית עד הטבור ורצועה שמאלית עד החזה.
- דעה ג (טור בשם יש אומרים במ"ב שם) – רצועה ימנית עד המילה ורצועה שמאלית עד הטבור.
- [הערה למעריכים: על התלמידים לכתוב שתי דעות.]
- [לקבל גם: שני טפחים נוסף על היקף הראש – מ"ב, ס"ק מ"ד]
- ב.** (1) "רוחב הרצועות של יד ושל ראש, כאורך שעורה לפחות" (שו"ע, סעיף י"א).
- [לקבל גם: אורך חיטה – מ"ב, ס"ק מ"ב]
- (2) יניח תפילין בלא ברכה (משנ"ב, ס"ק מ"ד).

5. הלכות שבת

- א.** (1) כתוב בדיברות הראשונים "זכור את יום השבת לקדשו", ובדיברות האחרונים כתוב "שמור את יום השבת לקדשו", ודרשו חכמים שאין כל הבדל בין "זכור" ל"שמור", ומי שמצווה ב"שמור", כלומר במצוות לא תעשה, מצווה גם ב"זכור", כלומר במצוות עשה; ונשים חייבות במצוות לא תעשה אף שהזמן גרמן (סעיף ד, עמ' 165-166).
- (2) לחם משנה, סעודות שבת והדלקת נרות (סעיף ד, עמ' 165).
- [הערה למעריכים: על התלמידים לציין שתי מצוות.]
- ב.** (1) מלאכה שדומה למלאכה שהייתה במשכן בפעולה וגם בתכלית [או שהיא דומה רק בתכלית ונעשית באותו גוף].
- (2) "מברין" ו"מרכיב" הן מלאכות שדומות לזרוע ולנוטע בפעולה – חיבור של צמח תלוש לקרקע או למחובר לקרקע, וגם בתכלית – גידולו של הצמח.
- (סעיף ו, עמ' 166)

6. הלכות שבת

- א.** לא נחשב מלאכה שלא כדרכה.
- נימוק: כאשר השינוי לא נעשה בגוף המלאכה – אין זה נקרא מלאכה שלא כדרכה.
- (סעיף י', עמ' 169)
- ב.** מעיקת בננה בידית של מזלג או בכף, אִין הכנת בלילה רכה על ידי שינוי סדר נתינת החומרים לתוך הקערה וגם על ידי שינוי אופן הבחישה (סעיף י', עמ' 169-170).
- ג.** לא התכוון לעשות חריץ, ולא ודאי שיעשה חריץ (סעיף י"ב, עמ' 172).

פרק שני

על הנבחרים לענות על חמש מן השאלות 7-14.

7. תפילה בציבור

- א. (1)** קדימה — ארבעה מילים. אחורה — עד מיל (עמ' 40).
- (2)** יש לכתוב שתיים מן המעלות של תפילה בציבור:
- עשרה שמתפללים — שכינה ביניהם.
 - תפילת יחיד נענית רק בעת רצון, ואילו תפילה בציבור מתקבלת תמיד.
 - בתפילה בציבור יש קידוש השם ברבים.
 - תפילת יחיד נבדקת אם ראוי שתיענה, ותפילה בציבור מתקבלת תמיד.
 - תפילה בציבור מתקבלת תמיד, גם ללא כוונה.
- (עמ' 40-42)
- ב. (1)** אם התפילה בציבור אינה גורמת לו לבטל את הכוונה ההכרחית כדי לצאת ידי חובה — עדיף שיתפלל בציבור אף שאינו יכול לכוון יותר מכוונה זו. אולם אם התפילה בציבור מבטלת את הכוונה ההכרחית כדי לצאת ידי חובה — עדיף שיתפלל ביחיד.
- (2)** התנדבות ביחידה מובחרת היא מצווה חשובה, והעוסק במצווה פטור ממצווה אחרת (של תפילה בציבור).
- (עמ' 42-43)

8. לשון הרע

- א. (1)** התמיהה — ממה התפעל רבי ינאי, הרי לכאורה הרוכל רק קרא פסוקים מספר תהילים ולא הוסיף דבר משלו. רבי ינאי התפעל מן הרוכל מכיוון שהרוכל עובר ממקום למקום, ובמקום למכור לשון הרע, שהוא סם המוות, הוא מוכר דברי תורה שהם סם חיים.
- (2)** ההנחה היא שכדי להימנע מלדבר לשון הרע, צריך להיות שתקן ולהתרחק מאנשים אחרים, וזה מנוגד לטבע האנושי.
- מעשיו של הרוכל שוללים הנחה זו כי הוא לימד שהדרך להימנע מלדבר לשון הרע היא על ידי ריבוי אמירת דברי קודש בתורה ובמצוות, באהבת הבריות ובשבחן.
- (עמ' 54-55)
- ב.** דוגמה: להודיע למשרד הרישוי על אדם שאינו כשיר לנהיגה בגלל מחלה.
- [לקבל דוגמאות נוספות מעמ' 56-57 או דוגמאות מתאימות נוספות.]
- תנאים: שלא יגזים יותר ממה שידוע לו, ושיכוון לתועלת העניין בלבד ולא כדי להשמיץ את חברו.
- (עמ' 56-57)

9. העוני והעני

- א. (1)** פירוש א — עדיף לאדם לעבוד עבודה זרה מלבקש צדקה מאנשים אחרים.
- פירוש ב — עדיף לאדם לעסוק בעבודה שהיא זרה לו מלבקש צדקה מאנשים אחרים. פירוש זה הוא הפירוש הנכון.
- (עמ' 58)
- (2)** אדם עושה שבתו חול על ידי אכילת מאכלים פשוטים אֶן על ידי צמצום מספר הסעודות.
- הערך שיש ללמוד מאמרה זו שבגמרא הוא שגם אם יש לאדם קושי כלכלי, עליו להתאמץ לכבוד השבת ולהכין מאכל קטן מיוחד לשבת.
- (עמ' 59)
- ב.** דברי ה"כלי יקר" מכוונים לעניים שמטילים את עצמם על הציבור ואינם רוצים לעסוק בשום מלאכה.
- מתן צדקה לעניים מסוג זה הוא דבר ש"לא ציווה ה'" כי מצוות צדקה היא דווקא לעני שמשתדל לפרנס את עצמו ואינו מצליח, ולא לעני שמטיל את עצמו על הציבור ולא מנסה לעזור לעצמו.
- (עמ' 61)

10. מצוות יישוב ארץ-ישראל

- א. (1)** אם הסוחרים נמנעים מלהגיע לארץ-ישראל – הדין בטל.
- (2)** אין חיוב לעלות לארץ-ישראל אם בארץ-ישראל יצטרך להתפרנס מן הצדקה, ובחור"ל יכול להתפרנס ממעשי ידיו.
- טעם: אמרו חכמים "גדול הנהנה מיגיע כפיו" ו"עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות".
- (עמ' 71)
- ב. –** הוסרו העיכובים של סכנות בעלייה לארץ ושל קשיי פרנסה בארץ.
- חיזוק המדינה מבחינה ביטחונית ["שנובע מחיוב של מלחמת מצווה"].
- (עמ' 72)

11. תקנת יום העצמאות

- א. (1)** הנביאים (עמ' 77).
- (2) –** הנס לא היה לכל ישראל.
- המצב במדינת ישראל, הן מבחינה מדינית וצבאית הן מבחינה מוסרית ורוחנית, טעון שיפור רב.
- (עמ' 79–80)
- ב. (1) –** פדיון מעבדות לחירות. השגת עצמאות ממלכתית.
- הצלה ממוות לחיים (הן בארץ-ישראל הן במדינות אחרות).
- קיבוץ גלויות.
- (2)** ביום זה היה עיקר הנס שיצאנו מעבדות לחירות על ידי הכרזת העצמאות.
- (עמ' 78–79)

12. הלכות חול המועד

- א. דבר האבד –** הפסד של הקרן, מניעת רווח – הפסד של רווחים נוספים על הקרן.
- דוגמה: מותר למכור סחורה שיש חשש שאם לא ימכרנה בחול המועד, יפסיד מן הקרן [לקבל דוגמאות מתאימות נוספות].
- (עמ' 188)
- ב. אסור לקנות לצורך הזמן שאחרי המועד, אבל אם יש 'מבצע' במועד ומחיר הבשר זול, ולאחר המועד יעלה המחיר – מותר לקנות (שם).**
- ג. דבר האבד, צורכי רבים, צורך המועד (עמ' 189).**

בית, חינוך ומשפחה**13. קידושין ונישואין**

- א. (1)** המקדש אישה בלי לראותה לפני כן עלול לעבור על מצוות עשה "ואהבת לרעך כמוך", כי ייתכן שיראה בה דבר מגונה אחרי הנישואין ותתגנה עליו ולא יוכל לאהוב אותה.
- (2)** עונשו: מכים אותו מכת מרדות.
- חכמים החמירו בעניין זה כדי שלא יהיה הרגל לזנות.
- (עמ' 118–119)
- ב. (1)** יצירת מעמד חדש לאישה (עמ' 121).
- (2)** קידושי שחוק – אדם נותן לאישה טבעת בנוכחות שני עדים בדרך צחוק ומשחק, ואומר לה "הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל".
- האישה צריכה להביע באופן ברור את התנגדותה.
- (עמ' 126)

14. קרבה בין האיש לאישה

א. המטרות של מצוות עונה:

– מצוות עונה היא אמצעי למצוות פרייה ורבייה.

– מצוות עונה מאפשרת חיבור עמוק בין בני זוג.

(עמ' 150–151)

ב. (1) נידה – אישה שיש לה דימום מן הרחם בזמן הקבוע של הווסת בתהליך המחזור החודשי.

זבה – אישה שיש לה דימום רב שלא בזמן הקבוע של הווסת.

(2) קבלה שקיבלו עליהן בנות ישראל שגם נידה תנהג כזבה, ותספור שבעה ימים נקיים עד לטהרתה.

(עמ' 155)

פרק שלישי

על הנבחרים לענות על חמש מן השאלות 15 – 22.

15. הלכות קריאת שמע – סימן נ"ח

- א. (1) הזמן המוקדם ביותר: משעלה עמוד השחר.
 דוגמה: אם משכים לצאת לדרך במקום סכנה שלא יוכל לקרוא שם אפילו תחילת פרשה ראשונה, ויצא ממקום סכנה זה רק לאחר סוף זמן קריאת שמע [לקבל דוגמאות מתאימות נוספות, על פי סעיף ג', ומ"ב ס"ק י"ב–י"ד].
 (2) אם נהג כך באקראי [דהיינו פעם בחודש] – יצא בדיעבד. אם רגיל לנהוג כך – לא יצא אפילו בדיעבד [וצריך לחזור ולקרוא קריאת שמע. אלא אם כן בשעת הדחק שיצא בדיעבד אפילו אם רגיל לנהוג כך] (סעיף ד', ומ"ב ס"ק י"ט).
- ב. יש לו להקדים לקרותה במהרה כמה שיוכל, כי זריזים מקדימים למצוות (סעיף ב', ומ"ב ס"ק י').
 [הערה למעריכים: תלמידים שכתבו את הנימוק כי אמרו חז"ל: אלמלא לא נברא העולם אלא בשביל קבלת מלכות שמיים, די – יש לקבל את תשובתם.]

16. הלכות תפילה – סימן פ"ט

- א. (1) תחילת זמן התפילה לכתחילה בהנף החמה.
 הזמן המוקדם ביותר שבו יוצאים בדיעבד: משעלה עמוד השחר [והאיר פני המזרח].
 (סעיף א')
- (2) סוף זמן תפילה לכתחילה – סוף ארבע שעות [שהוא שליש היום].
 אפשר להתפלל בדיעבד עד חצות [ואם התפלל בחצי שעה שלאחר חצות – יצא בדיעבד].
 (סעיף א', ומ"ב ס"ק ז')
- ב. (1) יציאה לדרך היא כעיסוק בצרכיו, שאסור לפני התפילה.
 (2) בשעת הדחק, שאין השיירה ממתנה לו.
 (סעיף ג', ומ"ב ס"ק כ')
- ג. מי שיש לו חלישות הלב וצריך לאכול ולשתות לרפואה. אָן: אם הוא צמא או רעב ואינו יכול לכוון בתפילתו בשל כך (סעיפים ג'–ד', ומ"ב ס"ק כ"ב).

17. הלכות תפילה – סימן צ'

- א. (1) תפילה בציבור: אין הקב"ה מואס בתפילת הציבור (מ"ב ס"ק כ"ח).
 בית כנסת: בית כנסת הוא מקום קבוע לקדושה והתפילה מתקבלת שם יותר (מ"ב ס"ק ל"ג).
 (2) עיקר תפילה בציבור הוא תפילת שמונה עשרה של עשרה אנשים יחד.
 הטעות הנפוצה היא שתפילה בציבור היא לשמוע קדיש וקדושה וברכו (מ"ב ס"ק כ"ח).
- ב. (1) לא. כי לא די בקביעת בית הכנסת אלא צריך גם לקבוע מקום בתוך בית הכנסת (סעיף י"ט).
 (2) במקום שלא יפריעו לו בני ביתו (מ"ב ס"ק נ"ט).

18. הלכות נטילת ידיים – סימן קנ"ט

- א. לא עלתה לו נטילה כי צריך כוח שופך, וגם משום שמדמים לקידוש ידיים במקדש שפסול לטבול ידיים בתוך הכיור (סעיף ח', ומ"ב ס"ק נ"ד).
- ב. (1) אם שיעור המים הוא כדי לכסות את ידיו כשטובלן בבת אחת (סעיף י"ד, ומ"ב ס"ק פ').
 (2) דעה א [הרמב"ם]: אין מטבילים כי צריך מים הכשרים לטבילת הגוף, ובבריכת שחיים מצויים מים שאובים.
 דעה ב [הראב"ד]: מטבילים כי מצאנו שטבילת בעלי קרי לדברי תורה שהיא מדרבנן כשרה במים שאובים, ואם כן הוא הדין בנטילת ידיים שהיא מדרבנן.
 [הערה למעריכים: על התלמידים לנמק את אחת הדעות.]
 (סעיף ט"ז, ומ"ב ס"ק צ')
- ג. השולחן ערוך: על נטילת ידיים.
 הרמ"א: על טבילת ידיים או על שטיפת ידיים.
 (סעיף כ')

19. הלכות דברים הנוהגים בסעודה – סימן קע"ט

- א.** (1) לפי השולחן ערוך, אינו רשאי לאכול לפני ברכת המזון (סעיף א').
 (2) רשאי לאכול אך צריך לברך "המוציא" קודם אכילה זו [ולאחר אכילה זו נוטל שוב מים אחרונים] (מ"ב, ס"ק ב').
- ב.** (1) אינו מברך בכל דוכן על טעימה של גבינה אלא רק על טעימת הגבינה הראשונה בלבד כי הוא יודע שיגישו לו ודעתו על כל הגבינות שיגישו לו (סעיף ד', ומ"ב ס"ק ט"ז).
 (2) אינו מברך על הענבים כי כשבירך על התמרים מן הסתם דעתו הייתה על כל הפירות שיביאו לפניו כיוון שידע שדרך בעל הבית להביא סוגי פירות זה אחר זה (סעיף ה', ומ"ב ס"ק י"ז).

20. הלכות ברכת הפירות – סימן ר"ח

- א.** (1) אם מטרת הקמח היא כדי להטעים את הקציצות ולהכשירן, הקמח הוא העיקר ומברכים על קציצות אלה "בורא מיני מזונות". אבל אם מטרת הקמח היא רק כדי להדביק את הקציצות, הקמח בטל לקציצות ומברכים על קציצות אלה "שהכול נהיה בדברו" (סעיפים ב'–ג', ומ"ב ס"ק ז'–ח').
 (2) לאכול את הקציצות בתוך הסעודה אחרי ברכת המוציא כי קשה לשער אם מטרת הקמח היא רק להדביק את הקציצות או גם להטעימן ולהכשירן (סעיף ג', ומ"ב ס"ק י"א).
- ב.** (1) הברכה הראשונה על אורז מבושל – בורא מיני מזונות, כי הוא משביע כמו חמשת מיני דגן.
 (2) הברכה האחרונה על אורז מבושל – בורא נפשות רבות, כי מברכים ברכת המזון וברכה מעין שלוש רק על חמשת מיני דגן מפני חשיבותם.
 (סעיף ז', ומ"ב ס"ק כ"ח–כ"ט)
- ג.** מברך ברכה מעין שלוש ואינו מברך בורא נפשות, כי התפוחים בכלל ברכה זו, אלא מפני שאינם חשובים כל כך, לא קבעו עליהם ברכה זו כשאוכלם לבדם, אבל כשמברך בלאו הכי ברכה זו, היא פוטרת גם אותם (סעיף י"ג, ומ"ב ס"ק ס"ג).

21. הלכות שבת

- א.** סוכרייה בפיו ועובר בשבת מרשות היחיד לרשות הרבים:
 — חייב כאשר הסוכרייה עצמה בפיו, כי זו דרכה של הוצאת סוכרייה.
 — פטור כאשר הסוכרייה עטופה, כי אין זו דרך הוצאה.
 (סעיף י', עמ' 168)
- ב.** פעולה מותרת או אסורה מדרבנן, ונימוק:
 (1) הפעולה אסורה מדרבנן כי הכיבוי נעשה ב"שינוי" [כלאחר יד, לא כדרכה].
 (2) הפעולה אסורה מדרבנן כי הצמח שנתלש היה זרוע במקום שלא רגילים לזרוע בו.
 (3) הפעולה מותרת כי היא שינוי גדול מדרך עשיית המלאכה.
 (סעיף י', עמ' 168–169)

22. הלכות שבת

- א.** (1) מלאכה שנעשתה שלא לתכליתה המקובלת (כלומר, לא כפי שנמסר למשה מסיני).
 (2) חופר בור ואינו צריך את הבור אלא את עפר החפירה אין מוציא פח אשפה מן הבית למקום האשפה ברשות הרבים מכיוון שלא רוצה שהאשפה תהיה בביתו [הערה למעריך: לקבל דוגמאות נכונות נוספות].
 הדין – פטור [עובר על איסור דרבנן].
 (סעיף י"א, עמ' 170–171)
- ב.** (1) עשיית מעשה שהתוצאה ההכרחית שלו היא מלאכה אסורה.
 (2) "פסיק רישא דניחא ליה" – נוטל ידיים בגינתו במקום זרוע זרעים.
 "פסיק רישא דלא ניחא ליה" – נוטל ידיים בגינתו של אדם שאינו חפץ לעזור לו במקום זרוע זרעים.
 [הערה למעריכים: לקבל דוגמאות מתאימות נוספות].

(סעיפים י"ג–י"ד, עמ' 172–173)